

MAT FÖR TRÄNING OCH HÄLSA
Stöcke Volleyboll
September 2019

EwaCarin Sehlstedt

**Västerbottens
 Idrottsförbund**

sisu
 Idrottsutbildarna

Mat för prestation

Det finns många olika "trötthetsfaktorer" som hänger ihop med mat och vätska.

Gemensamt för dem alla är att de är **begränsande faktorer för prestation**. Några viktiga exempel:

- Tomma energiförråd
- Lågt blodsocker
- Vätskebrist

Gemensamt för dessa trötthetsfaktorer är också att **de går att undvika** – om man planerar sitt mat-
 vätskeintag.

Kraven som ställs på idrottande barn och ungdomar varierar – men kan vara stora!

- Individer med stor energiförbrukning – behöver mycket mat!
- Maten ska räcka både till träning och muskeltillväxt. Unga idrottare ska dessutom växa färdigt!
- Kroppen utsätts för hård fysisk belastning – många träningspass per vecka kan det bli!
- Använder regelbundet kolhydratförråden i musklerna.

Fyra viktiga mål med kosten

- Tillräckligt med **energi** (fett, protein, kolhydrater) och **näringsämnen** (vitaminer, mineraler)
- Hålla sig frisk och skadefri
- Optimal och stabil kroppsvikt och kroppssammansättning
- Maximal återhämtning
- Yngre idrottare - växa och utveckla muskelmassa, stärka skelett

Energi = MAT!

- Idrottare som får i sig tillräckligt med energi har också större möjlighet att få i sig tillräckligt med **vitaminer och mineraler**

Exempel:

- B-vitaminer viktiga för energiomsättning.
- Kalcium och vit D viktiga för skelettet.
- Järn viktigt för syretransport.
- Antioxidanter (vitC, vitE, karotenoider) skyddar mot fria radikaler.

Några viktiga mineraler och vitaminer

- Järn

Behövs för **syretransport i blodet**- tillräckliga järnförråd i kroppen ger bra **uthållighet** och ett bra **immunförsvar**.

Behovet är större för **kvinnor och i tonåren** när man växer.

Järnrika livsmedel: Blodpudding, lever, nötkött, fågel, baljväxter (bönor, ärtor, linser), grönkål, spenat, fullkornsprodukter.

Öka upptaget av järn **från vegetabiliska livsmedel** genom att äta en kiwi, citrusfrukt eller paprika till **vegetariska måltider**, till **frukost** och **mellanmål** som inte innehåller så mycket järn från animaliska livsmedel.

Några viktiga mineraler och vitaminer forts.

- Kalcium

Viktigt för skelettet, benhälsan.

Kalciumrika livsmedel är alla mjölkprodukter: mjök, fil, youghurt, ost. Finns även i sardiner, mandel, gröna bladgrönsaker.

5 dl mjölkprodukt + 2 skivor ost ger ca 700 mg kalcium (dagsbehov tonåring vuxen 800 mg/d).

Vit D är viktigt för **kalciumupptaget i tarmen**.

D-vitaminrika livsmedel är **fet fisk, mjölk, äggula, margariner**.

OBS! D-vitamin finns inte i vegetabiliska livsmedel.

Antioxidanter

När man tränar hårt omsätter vi mer syre - bildas mer fria radikaler i kroppen. De fria radikalerna kan skada celler, fleromättade fettsyror mm.

Antioxidanter neutraliserar fria radikaler – antioxidanter finns i **frukt, grönsaker och bär, nötter och oljor**.

- Vit C

Antioxidant samt viktig för **immunförsvaret**.

C-vitaminrika livsmedel är citrusfrukter, kiwi, paprika, hjortron, jordgubbar, svarta vinbär, nyponsoppa.

- Vit E

Antioxidant

E-vitaminrika livsmedel är nötter, fröer, vetegroddar, rapsolja, solrosolja, fet fisk.

Vitaminer och mineraler

1. Grönsaker
2. Frukter och bär
3. Potatis och rotfrukter
4. Mjölksprodukter och ost
5. Kött, fisk, ägg
6. Bröd och spannmål
7. Matfett

Om man är i **energibalans och äter någorlunda varierat** får man i sig de vitaminer, mineraler och antioxidanter man behöver.

Fem portioner frukt och grönsaker per dag är viktigt för att få i sig många vitaminer mineraler och antioxidanter.

Sallad och gurka kan man äta – men de ger mest vatten och inte så mycket näring. **Välj gärna grövre grönsaker (tex. broccoli, blomkål, gröna bönor) och rotfrukter som morot tex.**

Vitaminer och mineraler –behövs tillskott?

- Idrottare som får i sig **tillräckligt med energi** har också större möjlighet att få i sig tillräckligt med vitaminer och mineraler trots ökat behov.
- **Generellt är svaret NEJ tillskott behövs inte.**
- Kosttillskott i form av antioxidanter (vit C tex.) kan tom. I träningseffekten.
- Men...idrottande tjejer har större järnförluster är killar pga. menstruation. Viktigt att hålla koll, lyssna på kroppen!
- Och D-vitamin då?

Sammanfattning av de nya råden

<https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/kostrad-och-matvanor/mat-och-naring/uppdaterade-rad-om-d-vitamintillskott-till-riskgrupper> 2018-11-22

Riskgrupp	Tillskott per dag
Alla barn under två år	10 µg (5 d-droppar)
Barn och vuxna som inte äter fisk*	10 µg
Barn och vuxna som inte äter berikade livsmedel*	10 µg
Barn och vuxna som bär kläder som täcker ansikte, armar och ben eller inte är ute i solen under sommaren	10 µg
Barn och vuxna som bär kläder som täcker ansikte, armar och ben eller inte är ute i solen under sommaren <i>och</i> dessutom inte äter fisk och D-vitaminberikade livsmedel	20 µg
Äldre över 75 år	20 µg

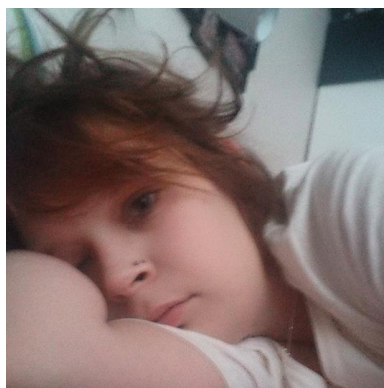
* De som varken äter fisk eller berikade livsmedel rekommenderas 10µg per dag.

Hur vet man att man äter tillräckligt?

Mycket träning och för litet energi – varningssignaler!

- Viktnedgång som inte är planerad
- Orkar inte ända till slutet på träning och tävling – fast man gjort det tidigare
- Musklerna blir mindre, man blir svagare
- Sämre koncentrationsförmåga
- Ofta skadad eller sjuk
- Allmänt trött och slut – ingen energi

Lyssna på kroppen!

Måltidsordning är viktigt!

Äter man oregelbundet påverkas man på olika sätt!

- Svårare att vara i **energibalans**
- Svängande blodsocker – vilket leder till trötthet, humörsvängningar, **koncentrationssvårigheter.**
- SÄMRE PRESTATIONSFÖRMÅGA
- SÄMRE ÅTERHÄMTNING
- NÄRINGSBRIST – ex järn, kalcium
- Bentäthet
- Karies

Exempel på fördelning av måltider

07.00 Frukost

11.30 Lunch

15.00 Mellanmål 1

17.00 Middag

Träning

21.00 Mellanmål 2

Nyckelordet är PLANERING!

06.30 Frukost 1

Träning

09.00 Frukost 2

11.30. Lunch

14.00 Mellanmål 1

16.00 Mellanmål 2

Träning

20.00 Middag

06.15 Frukost 1

Träning

09.00 Frukost 2

11.30. Lunch

15.00 Mellanmål 1

Träning

20.00 Middag

Hur mätt är du efter maten?

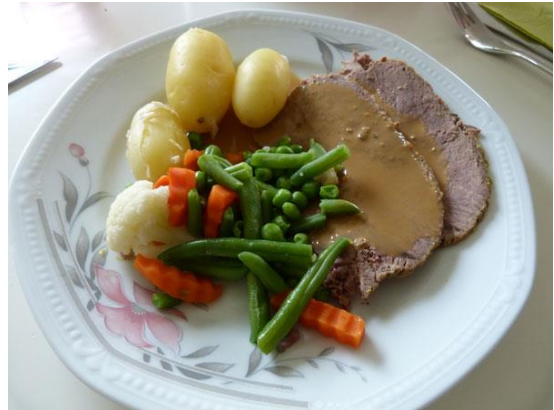
1 = Fortfarande lika hungrig

2 = Fortfarande litet hungrig

3 = Nöjd

4 = Mätt

5 = Jättemätt!

Kolhydrater - viktigt bränsle för volleybollspelare

- **Lagras som bränsle** (glykogen) i lever och muskler
- Kolhydraterna i levern **håller blodsockret på en jämn nivå**
- Kolhydraterna i musklerna är en **lättillgänglig energikälla under träning!** Kan användas **både anaerozt och aerozt**. Fyllda kolhydratlager i musklerna:
  - hjälper dig vid de **explosiva momenten + vid uthållighet**
  - ger energi till hjärnan, du kan **hålla fokus och träningen upplevs mer positiv**
- Välfyllda kolhydratlager **sparar muskelprotein**
- Kolhydrater ger **näring åt celler i immunförsvaret** – viktigt med intag av kolhydrater efter hård träning

Kolhydratbehov

Beroende på:

Träningsvanor och typ av idrott – intensitet, längd, frekvens, kroppsstorlek och muskelmassa

Barn

Finns inga specifika kolhydratrekommendationer för barn – **füll på med jämna mellanrum!**

Ju högre intensitet och ju längre tid – ju mer kolhydrater behövs. **Tillväxtperioder kräver mer.**

Viktigt är att **välja livsmedel med bra kvalitet på kolhydraterna** – dvs. livsmedel som innehåller **fullkorn och fibrer, vitaminer och mineraler.**

Vuxna:

1-2 tim daglig träning

5-7 g/ kg kroppsvikt

2-4 timmars daglig träning

7-10 g/kg kroppsvikt

Kolhydratkällor i huvudmål

- Välj gärna stärkelserika kolhydratkällor – ris, pasta och potatis, bröd, flingor, musli, gryner – **innehåller mkt kolhydrater och ger energi (kcal).**

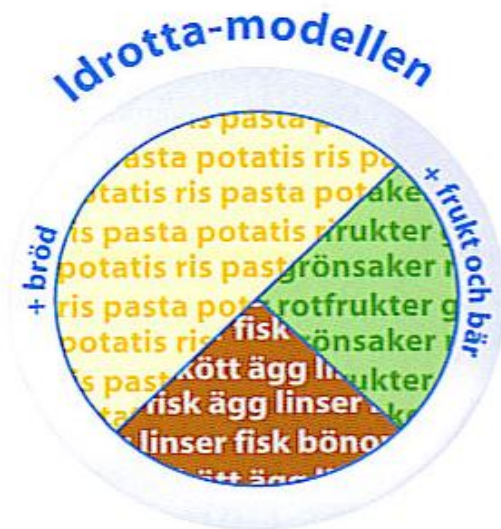
- Även viktigt med andra kolhydratkällor som är **rika på vitaminer, mineraler och antioxidanter** – frukt, grönsaker och rotfrukter.

- Om du äter *mycket* bröd – variera fiberrikt och vitt bröd, äter du *litet* bröd väljer du fiberrikt i första hand. Mjukt bröd ger **mer kolhydrater** än hårt bröd!
- Vissa **drycker** är också bra kolhydratkällor – tex. mjölk, juice, sportdryck

Lunch och middag

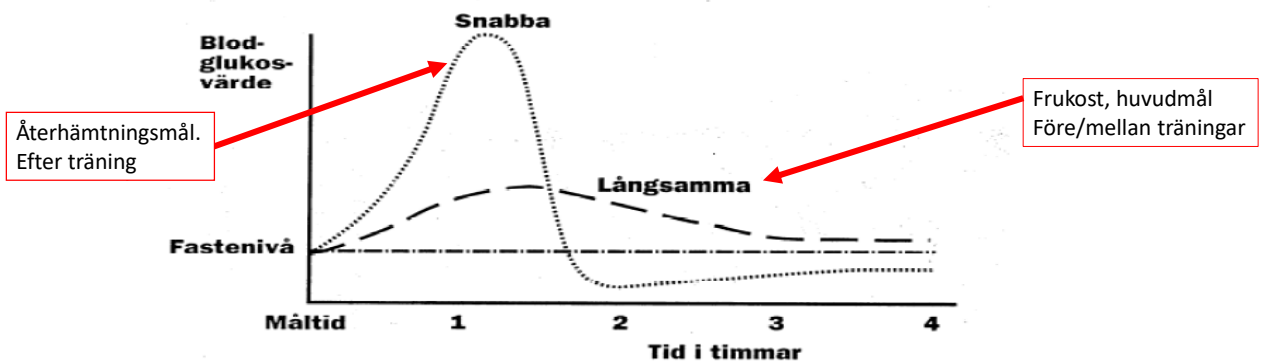
Idrottarens tallriksmodell Källa: Godbitar 1-05, Hälsomålet

Lämplig om man tränar och behöver mer energi.

Drick mjölk eller vatten till maten, ät bröd och ta och en frukt till efterrätt för att säkerställa kolhydratintaget.

Blodglukosvärden efter måltider med snabba och långsamma kolhydrater

Protein – kroppens byggmaterial

Byggs upp av 20 st aminosyror varav 9 är essentiella (livsnödvändiga, behöver intas via maten)

När man diskuterar proteinbehov är det viktigt att förstå att **energi balans är förutsättningen för att proteinet i maten används till rätt saker dvs:**

Bygga upp celler, till vårt immunförsvar, bygga upp och reparera våra muskler, motverka muskelnedbrytning, byggstenar i hormoner etc.

OBS! När vi äter för litet och energiintaget är för lågt används proteinet i maten till energi istället.

Proteinrika livsmedel

Animaliska livsmedel

Mjök, fil yoghurt, ost
Kött, fisk, fågel
Ägg

Vegetabiliska livsmedel

Sojaprodukter
Bönor, linser, ärtor
Nötter, mandel

Fullvärdiga proteinkällor
Innehåller alla nio livsnödvändiga aminosyror

Vegetarianer bör inkludera sojaprodukter och bönor, linser och ärtor i sin kost.

Vad är 20 g protein?

Livsmedel	Gram protein/portion
• 2 dl mjölk/fil	7
• 1 dl kvarg/kesella	11
• 1 dl keso	11
• 2 skivor ost 30 g	9
• Ett ägg	6
• En portion lax 125 g	26
• En portion kycklingfilé 100 g	27
• En portion köttbullar (nöt) 125 g	20
• En portion falukorv 100g	10
• En portion sojabönor 100g	10
• En portion röda linser 100g	10
• En portion Quornfilé 100g	13

Proteinpulver – behövs det? Mat för en tränande kille 75 kg (3600 kcal)

Frukost

- 2 dl mellanfil, 1,5dl musli, 10 sötmandel, 1/2 banan
- 1 ägg, 1 msk kaviar
- 2 Lingongrova med matfett, ost och skinka
- 3 paprikaringar

Lunch

- 3 skivor köttfärslimpa, 3 potatisar
- 1 riven morot, oljedressing
- 1 dl brunsås
- 2 knäckebröd med matfett
- 2 glas lättmjölk

Mellanmål

- 2 Lingongrova, med matfett, mjukost, leverpastej
- 3 dl Apelsinjuice

TRÄNING

Återhämtningsmål

- 5 dl chokladdryck (lättmjölk)
- 1 banan

Middag

- 1 kycklingfile, 3 dl kokt ris
- 0,5 dl gräddfilssås
- 2 knäckebrödmed matfett
- Vatten

Kvällsfika

- 1 dl kvarg, ½ dl hallonsylt, 10 sötmandel, 3 dl juice

Vad innehöll dagen?

Energi: 3616 kcal varav 170 g protein, 475 g kolhydrater.

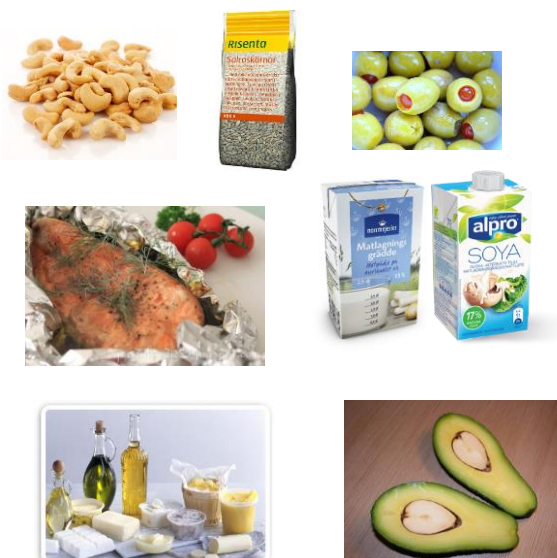
Protein: 170 g/75 kg = ca 2,5 g protein/kg kroppsvikt – alltså mer än tillräckligt!

Kolhydrater: 475 g/75 kg = ca 6 g kh/kg kroppsvikt – kan ökas något

Återhämtningmålet: 75 g kolhydrater och 20 g protein av bästa kvalitet.

Energifördelning: 19 E% protein, 26 E% fett och 56 E% kolhydrater – helt i linje med näringsrekommendationerna.

Fett är också viktigt!

- Viktig energikälla
- Fettlösliga vitaminer, A, D, E, K
- Livsnödvändiga fettsyror
- Smakbärare

Bra fettkällor

- Fet fisk – ät gärna fisk 3 ggr/v
- Oliver
- Avokado
- Nötter, mandel, fröer.
- Mjuka matfetter som margarin på smörgås (gärna rapsoljebaserat), flytande margariner och oljor (gärna rapsolja) till matlagning, bakning och dressing.

Vad är en bra frukost?

- Mjolkprodukt (protein)
  - kalcium
  - vit D
- Bröd, flingor, gryn (kolhydrater)
  - kostfiber
  - mineraler, vitaminer
- Köttpålägg ,fisk, ägg (protein)
  - järn, ökat järnupptag
- Fukt eller bär, grönsak (kolhydrater)
  - C-vit för ökat järnupptag
  - mineraler, vitaminer
  - kostfiber

Frukost, energibehov ca 2000-2300 kcal

2 dl mellanfil
1 dl musli
5 sötmandlar
½ banan

1 mjuk macka (lingongrova)
2 tsk matfett (Norrsgott)
1 skiva skinka
3 paprikaringar

Frukosten innehåller:

560 kcal (27% av dagens energi)
21 g protein
73 g kolhydrater
8,5 g fiber (ca 1/3 av RDI)

Bra fördelning av fett, kolhydrater och protein, bra fettsammansättning, bra med vitaminer och mineraler.

Frukostalternativ

Exempel från boken
"Klara färdiga kör!"
Av Kajsa Asp Jonsson:

"Perfekt frukost för den morgontrötta eller för att ta med som mellanmål"

Overnight oats med blåbär

1 dl havregryn
1 dl mjölk
1 nypa vaniljsocker
1 nypa salt
2 msk frysta blåbär

Lägg havregryn, mjölk, salt och vaniljsocker i en burk. Toppa med blåbär eller hallon. Sätt på locket och ställ i kylen några timmar eller över natten.

Om man inte hinner eller orkar äta frukost...?

Vad är ett mellanmål för dig?

Mellanmål/Kvällsmål

- Smörgås med matfett och pålägg, mjölk
- Yoghurt/fil och flingor
- Risgrynsgröt och mjölk
- Havregryns/rågflingebröd och mjölk
- Fiberskorpor med mjukost och juice
- Keso med frukt och litet nötter/mandel
- En näve nötter
- Bananpannkaka
- Smoothie

Komplettera gärna med en frukt/bär!

Hur viktigt är återhämtningsmålet?

Kolhydrater och litet protein – bra både som uppladdning och återhämtning!

Exempel från boken "Klara färdiga kör! Av Kajsa Asp Jonsson:

Smoothie:

1 dl naturell mild yoghurt

1 dl mjölk

½ banan

1 dl jordgubbar eller andra bär (frysta eller färska)

Ta i ett par msk havregryn om du vill ha den matigare.

Persikogainer, 1 portion*1 dl lättkesella**1 dl lättmjölk**2 persikohalvor från konserv + 1 dl lag*

Mixa allt och drick.

(Om du gör iordning drinken innan träning; använd en termos för att behålla kylan eller släng i ett par isbitar.)

Källa: www.matvett.se

Kvarg/Kesella med päron och russin**150g kesella****1 päron****1 dl russin**

Källa: www.matvett.se

Lättmjölk med torkade aprikoser
5 dl mjölk
70g aprikoser (ca 1 dl)

Källa: www.matvett.se

Risakakor md Keso och banan

3risakakor
1-1,5 dl Keso,
1 banan

Källa: www.matvett.se

Mat före och under träning/tävling

Hur nära in på träning kan man äta? **Individuellt** men generellt råd är:

Före fotbollsträning/konditionsträning :

Måltid ca 2-3 timmar innan. Ligger middagen närmare in på kan man ta ett större mellanmål på eftermiddagen och en litet mindre middagsportion.

Före styrketräning: Kan oftast äta närmare in på passet utan att få besvär från mag-tarmkanalen *men* målet bör vara att ha välfyllda kolhydratförråd och optimalt blodsocker – alltså hunnit få maten från magsäcken och höjt blodsockernivån.

Under träning eller match: Om passet pågår **mer än 1 tim och man tränar hårt** - fyll på under tiden för **att hålla blodsockret uppe och orka fokusera hela träningen.**

Hög intensitet – fungerar bäst med sportdryck eller gel.

Lägre intensitet – torkad frukt tex. russin, banan, sportdryck.

Sportdryck eller vatten?

- Är passet 1 tim eller kortare behövs oftast ingen extra vätska – om man fyllt på under dagen.
- Under långa (eller många!) träningspass eller träningsläger med flera pass – då kan sportdryck behövas för att fylla på både vätske- och kolhydratbehovet.
- Kortare pass (ett träningspass) och då man hunnit fylla på ordentligt med energi under dagen – då räcker det med vatten. Undantag om träningen/tävlingen ligger tidigt på morgonen och man ätit dålig frukost!
- Om man köper sportdryck - lämplig kolhydratkoncentration – 5-7%, lätt för kroppen att ta upp vätskan..
- 1 l vatten, 0,5 dl druvsocker, 1 krm salt – smaksätt med pressad apelsin eller citron.

Träningsdagar

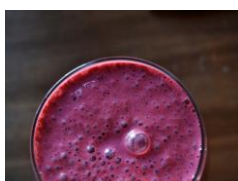
- Se till att hålla måltidsordningen, välj bra mat och mellanmål före fikabröd, läsk och godis.
- Planera måltider och mellanmål utifrån träningstider – timing!
- Gå aldrig och träna tom, se till att ha ätit innan – försämring av koordinationsförmåga och sämre koncentrationsförmåga vid lågt blodsocker ökar skaderisk.
- Lång träningstid (över 1 tim) – kan behöva fylla på med kolhydrater under tiden, hjärnan behöver bränsle.
- Ju intensivare och längre träning – ju viktigare med återhämningsmål. Alltid fördel att äta efter träning för optimal återhämtning.
- Ät kvällsmål – om du inte planerat att äta middagen på kvällen efter träning.

Tävlingsdag

- Ät ett ordentligt kvällsmål (kolhydrater och protein) dagen innan tävlingsdag.
- Ät en ordentlig frukost på morgonen.
- Planera måltider och mellanmål utifrån starttider – timing!
- Spara fikabröd, läsk och godis tills sista tävlingsmomentet är avklarat!
Svängande blodsocker kan störa koncentration och orsaka trötthetskänsla.
- Pastasallad bra att ta med sig! Ingen fara om man har svårt att äta en hel portion på en gång. **Små (mellan) mål under dagen som innehåller kolhydrater hjälper till att hålla fokus, ger hjärnan bränsle.**
- Yoghurt och flingor, drickyoghurt, banan, torkad frukt, smörgåsar på vitt bröd kan fungera – här kan man prova sig fram under träning vad magen tål.

Dina föräldrars ansvar = PLANERING:

- Planera veckans mat i samråd med dig.
- Se till att det alltid finns frukt, grönsaker och bra mellanmål hemma.
- Se till att det finns färdig mat om du ska äta lunch/middag själv.
- Hjälpa till att planera och packa matsäck om det behövs.
- Tjata på dig om du slarvar med maten :D

Ditt ansvar = PLANERING

- Hjälpa till att planera veckans mat och mellanmål.
- Ät frukost, lunch och middag, hoppa inte över måltider.
- Var noga med mellanmål av bra kvalitet.
- Gå aldrig och träna hungrig.
- Långa träningspass – fyll på under passet. Packa smart!
- Fyll på efter träning.
- Gå inte och lägg dig hungrig.
- Glöm inte bort att dricka vatten.

Men sömnen då?

- Sömnen är viktig för återhämtningen.
- Puls och blodtryck sjunker, andningen blir lugnare och musklerna slappnar av.
- Sömn behövs för hormonbalans – så man kan växa och utvecklas och hålla sig frisk.
- Sömn är också viktigt för hjärnans återhämtning.
- Om du sover ordentligt klara du stress bättre
- Sömnbrist kan störa ämnesomsättningen och göra oss mer sugna på fet och söt mat.

Hur mycket behöver du sova?

Ungdomar som tränar behöver **ca 9-10 timmars sömn per natt!**

Individer som tränar väldigt hårt och mycket behöver mer sömn.

Om man inte sover tillräckligt på natten kan man sova **ca 1 timma** på eftermiddagen.

Sov gott!

- Bra att ha 1-2 timmars tid för nedvarvning efter träning.
- Energidryck tillför inget av värde och bör undvikas – speciellt under eftermiddag och kväll då koffeinet stör sömnen.
- Sovrummet bör vara mörkt, svalt och tyst.
- Stäng av internet och ljud på mobilen. Lämna den helst i ett annat rum när du ska sova.
- Undvik spännande serier eller filmer och stressande spel innan du ska sova.

TACK FÖR UPPMÄRKSAMHETEN!

